

KANPAI-JOTZAILEA

- H: Noiz hasi zinen kanpanak jotzen? Esan duzu ttikitatikan baduzula hortarako afizioa eta gogo.

- J.L.: Parrokian ikasi nuen meza laguntzen, eta Guadalupeko kanpai-afizio hura bildu zen, zertik txintxirria jo behar izaten zen, eta han goian hemengo kanpai ederrak entzuten ziren, eta neri egitten zian ahoa uraz bete, hangoak ttikiagoak baitziren.

Hemen orduan misterio handia zen kanpai-torre horrekin, zertik sakristauak bakarrik zuen eskubidea hor sartzeko, muti-koskorrak ezin zuten harrera igo, ta orduan neretzako zen hura beste mundua. Eta kanpai-torre horretara igotzeko baime-na izaten nuen nik **aingeru-ekzila** jo behar zenean. Aingeru-ekzila monagioloak jotzeko baimena bazuen.

Ta gero, pixkana pixkana ezagutu nuen zer zen **galerna**.

Galerna hori jotzen zan Maiatzako 3, egunetik, Setienbreko 14.a bitarte. Bi egunetako muga hortan egunero, goizeko bostatan egitten zen hori jo. Hori izaten zen udako ekaitzaren kontra.

- H: Eta **agonia**?

- J.L.: Bai, **agonia, hil-ekzila**.

Eta hileta nagusiak zirenean, jende haundiantzat, aberatsakentzat, elizako gizonak, errege eta abar, egitten zen hori bera, biñon bi kanpai haundiakin jotzen zen. Jokaldi horrerri izena jarri zioten **mandoma**. Ta mandoma jotzen da setienbren 10ean.

Ta orain, neunik antolatutako gauza da, hiltako guziaken egunean, arratsaldean egitten den elizkizun bitartean jotzen da hori, galdu gabe.

Galerna esan dut noiz jotzen zan, ta orain jotzen dugu Santa Ageda bezperan. Hemen beste ohitura bat erabat galdu zen, ta hura berriz jaso nahiean bezela, Santa Ageda bezperan, lehen esaten zuten bezela, Hondarbiko sorgin guziak hemendik juteko, ta orduan egitten zituzten kanpanak jo. Biñon nik nola ez dakiten ze jotzen zuten, orduan nik egitten dut galerna hori Santa Ageda bezperako.

Gero, hori bera jotzen da San Juan suak egitten diren ordu berean, jotzen dut hori hiru aldiz, galerna.

Eta kontu interesgarri hauei buruz beste batean berriro blagan arituko geinela agin-

duz agurtu genuen Jose Luis.

I. Etxebeste
Tx. Sagartzazu

DEABRUA JAIZKIBILEN GASKOINEZ ETA EUSKARAZ MINTZATU ZENEKOA

Behin baino gehiagotan entzuna dugu, deabruak ikasi ezinezko hizkuntza zela gurea. Idatziz ere han-hemenka hala aurkitu genezake:

"On prétend que le diable, après avoir habité le pays de Labourd pendant sept années, n'avait pu réussir à apprendre que deux mots basques, **bai** "oui" et **ez** "non", et encore ajoute-t-on qu'il les oublia, en sortant de Bayonne, au milieu du pont Saint-Esprit". Horrela zion Julien Vinson-ek **Le Folk-Lore du Pays Basque** (1883) liburuko hitzaurrearen haseran.

Gauza bera aipatzen dute Rodney Gallop eta Philippe Veyrin idazleek beren liburuetan (1). Zapi urtez aritu zela deabrua euskara ikasi nahirik eta Baionatik alde-tzean, Santizpirituko zubia igarotzeaz bat ahaztu zitzaizkiola ikasi zituen bi hitzak: "bai" eta "ez".

R.M. Azkuek kontakizun hori aurkitu zuen Donibane-Garazin, **Euskalerria-ren Yakintza** delako obran bildurik dakarrenez (lehen liburukiaren 359-360. orrialdeetan).

Mito horrek euskarari ez dio onik egin. Piarres Lafitte zenak, adibidez, ez omen zekin euskaraz apaizgai zelarik, eta ikasteko asmorik ere ez. Irakasle zuen Jean Saint-Pierrek bultzarazi omen zuen, Euskal Herrian apaiz izango bazen euskara jakitea beharrezko zela agerraraziz. Lafittek ordea, zirkirin egin nahirik ihardetsi omen zion: "Nola nahi duzu? Diotenaz, deabrua Euskal Herrira etorri zen batez, "bai" eta "ez" baidiz ez zuen ikasi eta oraino, Santizpirituko zubiaren beste aldera gabe biak nahasten zituen"(2).

Ez da harrizkoa, zeren Real Academia Española-ren **Diccionario de la Lengua Española**-k, oraindik orain ere, gure hiz-

kuntzaren bigarren esan nahitzat, "Vascuence" hitzean: "lo que está tan confuso y obscuro que no se puede entender", jartzen bai du. Zentzugabea ez ezik, lotsagabea eta lotsagarria deritzagu. Hori irakurriz, edonork esango luke gaztelera jakinez gainerako hizkuntza guziak ulergarri direla, euskara ezik.

Gaur emen adierazi nahi duguna, zera da, deabruak ere euskaraz bazekiela. Beraz, ez zuen izan inongo eragozpenik. Hala behar ere Pierre Lancre epailaritzat jarri zen kriminal harentzat, euskara, deabruen hizkuntza zenez gero. Hark uxatu zituen aklarre zaleak, 1609. urtean, eta laster ziren hemen sorgin hots ugaritzeak. Bi urte barru, Jaizkibel mendiko Santa Barbara ermitaren inguruan, San Joan jaietan eman zuten ihiza eta han atxilotuak epaitegira. Aklarre hartan partaide zen ala ez, egia aitortu edo zigorra, beste aukerarik ez zuten sorgintzat salatuak urkamenditik libratu nahi bazuten.

Hondarribiko Udal-agiritegian aurkitu zituen Serapio Mujikak epaiketa hartako paperak (3) eta horietan agertzen denez, aklarrean parte hartu zuen Isabel García 13 urteko neskatok, epailarien aurrean aitortu zuenez, hiru adardun deabrua agertu zitzaizkiela eta, meza-beltz hartan, zenbait seremoniaren ondotik, deabrua gaskoinez mintzo zitzaizkiela Donostia eta Pasaia koei, eta euskaraz Irun eta Hendaia koei.

Hara non deabrua euskaraz mintzo zen, bertan bildurik zeuden hendaia eta irundar guziek ulertzeko eran. Hala izanik, txukun erabili beharko zuen euskara gurea, Joan zen mendearren erdialdera fama edaturik zegoenez, Irun inguruetan egiten omen zen euskararik hoberena. Hala zion Luis de Usos v Río nafar protestanteak Jacob Grá-

berg de Hemsô jaunari Alemaniara igorri zion gutun hartan, 1842ko irailaren 14an, lztuetaren idazkeraz zenbait eritzi ematean: "Le acusan los guipuzcoanos de falta de pureza en el lenguaje, y de mezclar voces del vascuence francés, del vizcaino, y otros dialectos, y no usar sólo del vascuence puro que se habla en las cercanías de Irun" (4).

Esangabe doa, Hondarribian bertan, kalean bederen, gaskoia zela nagusi; gaur egun gaztelera bezalatsu. Eta, nagusi jarraituko du, euskara baztertu arte, baldin euskaldunok gure mintzairaren erabilera bizkortzen ez badugu. Euskaldunari euskaraz, ikurtzat hartuz.

Juan San Martín

(1) R. Gallop, **A Book of the Basques** (1930); Ph. Veyrin, **Les Basques** (1947).

(2) X. Arbelbide, **Piarres Lafitte, bere bizia** (1986), 19. orrialdean.

(3) S. Múgica, "Los Gascones en Guipúzcoa", **Homenaje a Carmelo de Echegaray** (1928). Hemen jasotzen dugunaren aipamena 11. orrialdean dator.

(4) L. de Usos y Río, **Antología** (1986)an E. Cobo-ren sarrera eta hautaketaz argitaratua. Ikus 171. orrialdean.